

Параметри на нулевата субектност в българския език

Петя Осенова
СУ “Св. Кл. Охридски”

Лингвистиката: история, предизвикателства,
перспективи,

Благоевград, 21–22.06.2018 г.

План

- Уводни думи
- Виждания за нулевата субектност
- Проблемни моменти
- Опит за обобщение

Уводни думи

- По определени критерии *нулевата субектност* попада в групата на непрототипните подлози (Циммерлинг 2017):
 - Критерии за типичен подлог:
 - наличие на синтактичен именителен падеж
 - съгласуване с предиката
 - **наличие на ненулева форма**

Уводни думи

- Има изследвания, които разглеждат:
 1. условията за поява/блокиране на нулев субект и
 2. проблема за ‘отстраняването на подлога’

Това са: Иванова, Градинарова (2015); Савова (2014); Пенчев (1998).

- Докладът не си поставя задачата, дефинирана в 1, но разглежданата проблематика е в тясна връзка с 2.

Виждания за нулевата субектност в българската граматическа литература

- Въпросът за нулевата субектност се разглежда в частта за *едносъставните безподложни прости изречения*:
 - определено-лични (ОЛ)
 - неопределено-лични (НЛ)
 - обобщено-лични (БЛ)
 - безлични (ЗЛ)
- Роля има не само граматиката, но и речникът.

Академичната граматика (1983)

- Разделят се на:
 - субектни (ОЛ, НЛ, БЛ)
 - безсубектни (ЗЛ)

ОЛ: само 1 и 2 л. – не се изисква синтактично

НЛ: 3 л. мн. ч. – не се изисква синтактично. Зависимост от семантичния контекст. Неопределен субект.

БЛ: 2 л. ед. ч. или 1 и 2 л. мн.ч. Общовалидност.

ЗЛ: 3 л. ед.ч. Изолираност на действието от субекта.

Пенчев (1998)

- Според Пенчев (1998: 595) „тази класификация взема под внимание както глаголната флексия, така и семантичното ѝ съдържание.”
- Добавя, че се изисква *изследване на текста*.
- Позицията на изпуснатия подлог при личен глагол се бележи с *pro*, а при нелична глаголна форма – с *PRO*.

Пенчев (1998)

- Разглежда ги винаги във връзка с двусъставните изречения (с тематична роля vs. без тематична роля):
 - С тематична роля
 - *pro*
 - Има две виждания: определено-лични изречения са само тези в 1 и 2 лице, или изреченията в цялата парадигма (Пенчев 1998: 597). Затова Пенчев смята, че определено-личните изречения не трябва да се наричат „едносъставни”.

- **pro indef [0 PEOPLE]**

- Няма antecedент

- Референтът винаги е лице, т.е. не се допуска при всеки глагол

- **pro generic**

- Вариант на определено-личните

- Определяща е категорията ЛИЦЕ

- Само в неактуално сегашно време

- Без тематична роля
 - експлетивно **pro ex** (*разказват се вицове; капе ми; студено ми е*)
 - арбитражен вършител – **pro arb** (*Събуха й ботуша -> Тук се събуват -> *Тук се събува; но: Ботушът се събува лесно*)

Циммерлинг (2009)

- *pro* с характеристиките от Чомски [-анафоричност; +местоименност] е твърде общо понятие, за да се опише нулевият субект
- работи с ‘нулите на Мелчук’ :
 - Човекът като агенс [0 PEOPLE] (= неопределено-лични) и
 - Стихийната сила като агенс [0 ELEMENTS] (= безлични)
- В българския език няма съвпадане със ситуацията в руския, защото: нулевата субектност в БЕ е немаркираното изразяване; безличността е категория на речника, а не на граматиката.

Иванова, Градинарова (2015: 172-189)

- ОЛ: немаркирани в български в сравнение с руски
- НЛ: подлогът е неизвестен или не е важно да се споменава
 - Конкуренция на безличните конструкции с рефлексивен пасив: *Как плащат тук?* vs. *Как се плаща тук?*
 - Типични групи глаголи: за реч (*казват, съобщават*); за наименуване (*наричат я някак, викат ѝ някак, казват ѝ някак*); за физическо въздействие към обекта: *награждават, карат, откарат, влачат*

● БЛ:

- обобщеният субект може да се изразява както с граматически, така и с лексикални средства
- 2 л. ед. ч.: *Никога не знаеш какво те чака.*
- 2 л. мн. ч.: *Ако искате да познаете света, пътувайте.*
- 1 л. мн. ч.: *Оценяваме тогава, когато загубим.*
- Конкуренция на конструкциите с човек: *Човек никога не знае какво го чака.*

- ЗЛ – повече свобода при образуване в сравнение с руски:
 - От средни глаголи: *Не ми се връща въщи.*
 - В положителни и отрицателни контексти: *Ходи ми се/ не ми се ходи на ресторант.*
 - Свобода в лексикално, темпорално и стилистично отношение
 - Поява на пациенса като формален подлог: *Допи ми се кафе.*

Проблемни моменти

- Съставът на дадени типове изречения (*определено-личните изречения, безличните*)
- Ролята на критерии от различен ранг (*граматичен, семантичен и дискурсен*)
- Ролята на лингвистичната теория
- Типологически аспекти
- Степените на нулева субектност

Характеристики на нулевия подлог

- *Референциален*

- Именителен падеж
- Контролира съгласуването с предиката
- Контролира нелични глаголни форми
- Свързва възвратното местоимение

- *Нереференциален*

- Именителен падеж
- Контролира съгласуването с предиката

Граматическа дефективност?

- ОЛ – 1 и 2 л. ед. и мн. ч. (или цялата парадигма) -> *има еквиваленти с експлицитен подлог*
- ЗЛ – 3 л. ед. ч. -> *подлогът е формален, но може да е експлицитен*
- НЛ – 3 л. мн.ч. (вече и в 3 л., ед. ч.) -> *има експлицитен подлог, който варира от по-неопределеното ‘някакви хора’ до специфичните за ситуацията (арестуваха го [полицаяте])*
- ОБ – 2 л. ед. ч. (2 л. мн. ч.; 1 л., мн. ч.) -> *има съответствие в 3 л. – Човек никога не знае.*

Нови примери: *Кърти. Чисти. Извозва.* -> 3 л. ед.ч.

Степени на нулевата субектност

- Въпросът за полу-личните или полу-безличните конструкции (*боли ме ръката и болят ме ръцете; яде ми се ябълка и ядат ми се ябълки*)
- Всички [3 л.] отидохме [1 л.] там
- Дали има скала на обуславяне на едносъставността (т.е. елипса или нула) с оглед на семантиката:

БЛ (0 generic) > ОП (0 specific) > НЛ (0 unknown/unimportant) > ЗЛ (0 expletive)

Роля на контекста

ОЛ и ЗЛ с експлетивен подлог [синтактични условия] >
БЛ > НЛ > ЗЛ с произволен вършител [комуникативни
стратегии]

Общовалидни истини: 1, 2 (БЛ) или 3 лице (двусъставно с
човек)

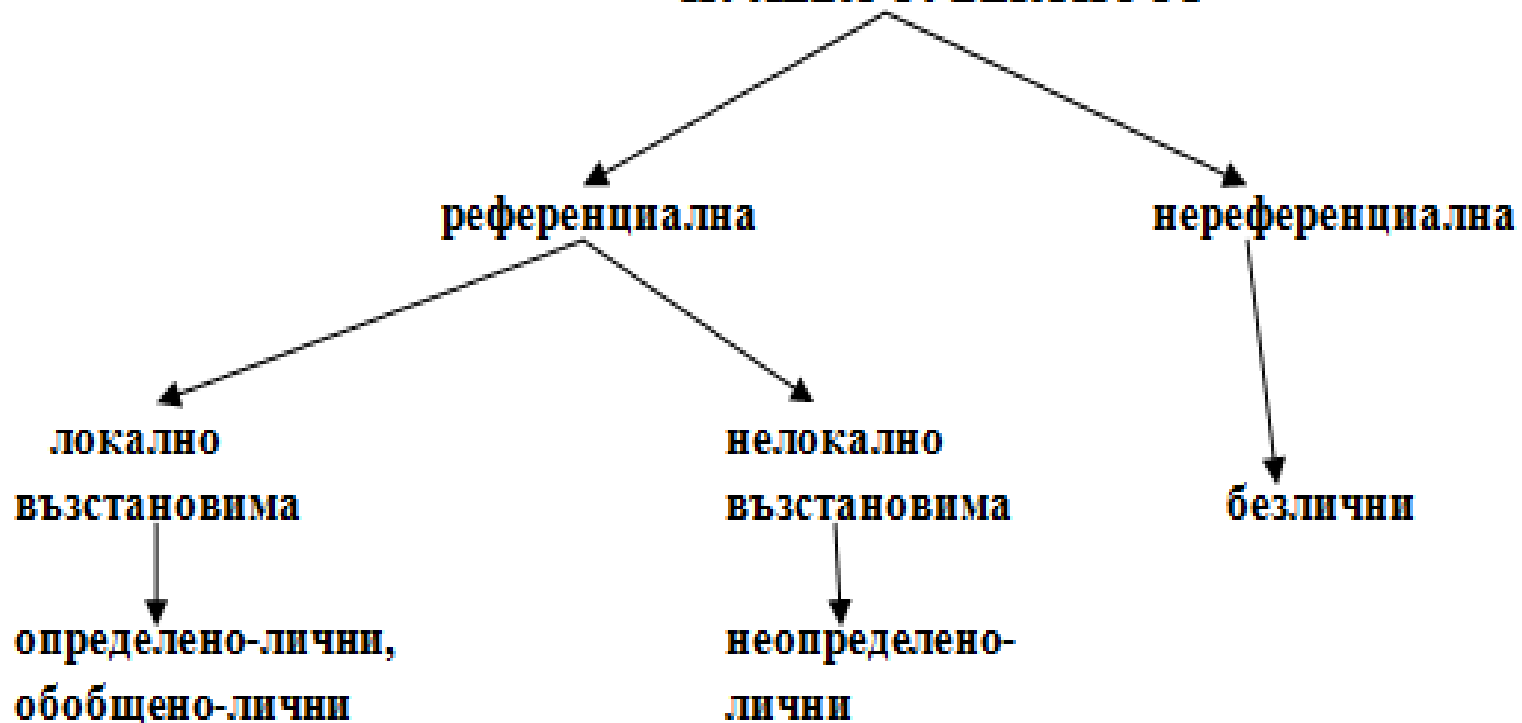
Неизвестен или неважен обект: 3 лице (НЛ и двусъставно с
някой, някакви хора)

Произволен вършител: 3 л. (ЗЛ и НЛ)

Обобщение-мнение

- *Граматиката* позволява изпускането на подлога поради наличието на богата глаголна морфология
- Видовете изпускане на подлога се определят от граматични и семантични фактори:
 - Нулевата субектност е факултативна и задължителна
 - Семантиката определя начините на граматическо изразяване (дефективността): лексикалната семантика на глагола.
- Може би не може да се говори за абсолютно синтактично идентични структури с двусъставните изречения, но има конкуриращи се структури за едно и също значение, т.е. има пресичане.
- Въпрос на граматически рестрикции, но и на семантични също, както и на избор на стратегия.

НУЛЕВА СУБЕКТНОСТ

PERSON

- ▣ F: :лице карам се : VPS N w лице V w карам се
- ▣ F: :лице колебая се : VPS N w лице V w колебая се
- ▣ F: :лице крада : VPS N w лице V w крада
- ▣ F: :лице купувам : VPS N w лице V w купувам
- ▣ F: :лице лежа : VPS N w лице V w лежа
- ▣ F: :лице лекувам се : VPS N w лице V w лекувам се
- ▣ F: :лице летя : VPS N w лице V w летя
- ▣ F: :лице мисля : VPS N w лице V w мисля
- ▣ F: :лице млъкна : VPS N w лице V w млъкна
- ▣ F: :лице мълча : VPS N w лице V w мълча
- ▣ F: :лице надникна : VPS N w лице V w надникна
- ▣ F: :лице надявам се : VPS N w лице V w надявам се
- ▣ F: :лице намаля : VPS N w лице V w намаля
- ▣ F: :лице напусна : VPS N w лице V w напусна
- ▣ F: :лице обжалвам : VPS N w лице V w обжалвам
- ▣ F: :лице обикалям : VPS N w лице V w обикалям
- ▣ F: :лице обядвам : VPS N w лице V w обядвам
- ▣ F: :лице остана : VPS N w лице V w остана

ANIMAL: verb.change, verb.stative, verb.motion, verb.contact, verb.body

- ❑ F::животно вия : VPS N w животно V w вия
- ❑ F::животно живея : VPS N w животно V w живея
- ❑ F::животно заболяя : VPS N w животно V w заболяя
- ❑ F::животно избягам : VPS N w животно V w избягам
- ❑ F::животно изчезна : VPS N w животно V w изчезна
- ❑ F::животно отивам (си) : VPS N w животно V w отивам (си)
- ❑ F::животно потегля : VPS N w животно V w потегля
- ❑ F::животно паса : VPS N w животно V w паса
- ❑ F::животно подскоча : VPS N w животно V w подскоча
- ❑ F::животно студувам : VPS N w животно V w студувам
- ❑ F::животно (насекомо) жужа : VPS N w животно (насекомо) V w жужа
- ❑ F::животно задрасквам : VPS N w животно V w задрасквам
- ❑ F::животно (куче) лая : VPS N w животно (куче) V w лая
- ❑ F::животно офейкам : VPS N w животно V w офейкам

PLANT: verb.change, verb.stative

- ❏ F::растение вися : VPS N w растение V w вися
- ❏ F::растение вия се : VPS N w растение V w вия се
- ❏ F::растение загина : VPS N w растение V w загина
- ❏ F::растение появя се : VPS N w растение V w появя се
- ❏ F::растение раста : VPS N w растение V w раста
- ❏ F::част от растение (листо) пожълтея : VPS N w част от растение (лис
- ❏ F::растение поникна : VPS N w растение V w поникна
- ❏ F::растение зрея : VPS N w растение V w зрея
- ❏ F::растение (чушка) нависна : VPS N w растение (чушка) V w нависна

БЛАГОДАРЯ ЗА ВНИМАНИЕТО!

Литература

Академична граматика 1983: *Синтаксис*. Том 3.

Иванова, Градинарова 2015: Иванова Е.Ю., Градинарова А.А. *Синтаксическая система болгарского языка на фоне русского*. М.: Языки славянской культуры, 2015.

Пенчев 1998: *Синтаксис. Съвременен български език*. Изд. къща “Петър Берон”.

Савова 2014: Димка Савова. *Деагентивността в българския език и нейното изразяване (в съпоставка със сръбския език)*. УИ “Св. Кл. Охридски”